

DE GROTE BRAND VAN BLANKENBERGE IN 1719

door Drs. Luc DANHIEUX

In de namiddag van 5 mei ontstond in de vissersbuurt van de stad Blankenberge een brand, die dadelijk rampzalige afmetingen aannam, vermits niet minder dan 133 woningen ten prooi vielen aan de vlammen. Zo tenminste hielden burgemeester en schepenen van de stad voor in een rekest gericht aan de Keizer in zijn Raad van State (1). Dit smeekschrift luidde als volgt :

« Verthoonen reverentelijck Burgemeester, schepenen ende notable mitsgaders deken ende eedt van de visscherie der stede ende port van Blankenberghe dat op den 5^e meije van desen jaere 1719 des namiddaghs door eenen fatalen brant teenemael sijn geconsumeert ten nombre van een hondert drie en dertigh hujsen met het meeste deel van haerlieder meubelen, visschers want ende ghetuijgh, sonder daer inne te begripen menighvuldighe scheuren vol vrughten, stallen ende packhuijsen sulcx dat verre het meeste deel van de stadt is verbrant ende haere inwoonderen totaliter geruineert, waer door deselve stadt staet gedepeupleert te worden ende geheel de provincie van Vlaenderen soo wel als de omliggende gepriveert van verschen zee visch, gemerckt de gemelde stadt de eenigste is van geheel Vlaenderen die noch in staet was omme de provincien ende andere plaetsen van sijne Majesteijts gehoorsaemheijt danof te connen provianderen. Jae sijn alreede diversche inghesetenen door de groote aermoede ende miserie vertrocken ende hun gheretireert naer andere plaetsen ende waarschijnlijk naar Zeelandt alwaer sij ghenoughelijck aengenomen sulen worden omme hun groote ervarentheijt ende noch veele andere staen te volgen ten grooten ondienste ende self prejudicie van de provincie, daerinne niet en can voorsien worden ten sij bij middel van te doen

---

(1) Dat de stad Blankenberge zich met een rekest over financiële aangelegenheden richt tot de Raad van State, moet men zien in het raam van de centraliserende politiek aanvankelijk gevoerd door Karel VI. Op 28 maart 1718 werd een centrale Raad van State opgericht, die de 3 Collaterale Raden (waaronder de Raad van Financies dus) zou vervangen, teneinde « *d'éviter les retards dans l'expédition des affaires* ». Daar de gevolmachtigde minister, de markies van Prié de pas ingestelde Raad van State negeerde, werden de 3 Collaterale Staten opnieuw ingericht op 19 september 1725. Cfr. J. LEFEVRE, *De Zuidelijke Nederlanden 1700-48* » in *Algemene Geschiedenis van de Nederlanden*, VII, blz. 178, en M. BAELDE, *De Instellingen van de Nederlanden in de Nieuwe Tijden*. R.U. Gent Syllabus, blz. 111 e.v. Het rekest van de burgemeester en de schepenen van Blankenberge valt omzeggens binnen het jaar van de reorganisatie onder de éne Raad van State, toen Prié blijkbaar nog rekening hield met de door de Raad uitgebrachte adviezen, al vraagt hij ook het oordeel van Leden van de Financies.

herbauwen de woonsten alsnu afgebrant, 't gonne d'inwoonders in geenen staet en sijn omme te connen doen door de overgroote armoede ende miserie des tijds, als mede door de groote verliesen door den ghemelden brant ghecauseert, ten waere UE. Maj^t omme de selve eenighe visscherie te conserveeren ende bij dien middel ieder een aen te moedighen, waere toestaende eenighe privilegien te weten van vrijdom van de Maj^t ende provincie reghten op alle waeren als mede vande de aijden subsidien ten minsten voor eenighen tijdt, omme waertoe te gheraeken de verthoonder hun keeren tot het hof,

het selve biddende ghelieve ghedient te wesen, gheconsidereert de utiliteijt ende noodsaekelijckheydt vande voornoemde visscherie ende het verlies dat de provincie selfs soude doen door het abandonnement vande voornoemde visscherije, om ieder een des te beter aan te moedighen tot het herbauwen van de voornoemde desolate stadt, aen de selve te accorderen voor den tijdt van dertigh jaeren den vrijdom van alle Sijne Maj^{ts} ende provincie reghten mitsgaeders van d'aijden ende subsidien, ghelijck oock van de gonne noch resteren te voldoen hun te remitteren als hun onmogelijck sijnde de selve te betalen, daer toe noch in consideratie ghenomen dat de selve sijn van cleene importantie ende dat evenwel ieder een in consideratie van de selve vrijdommen te meer gheneghen sal sijn omme de selve stadt te herbauwen ende sigh aldaer ten dienste vande provincie te placeren.

't Welck doende & was onderteeckent J.P. Vaerman, greffier van Blankenberghe ende Peterbrock. ».

Het rekest, dat wellicht niet helemaal vrijuit gaat van enige overdrijving bij de beschrijving van de omvang der ramp, is op menig punt merkwaardig en niet in het minst gewiekst.

Merkwaardig is alleszins het feit dat de magistraat van een stad, waarvan beweerd wordt dat zij de enige is die de Zuidelijke Nederlanden nog kan voorzien in verse zeevis, naast het verlies van visserswant, het vergaan betreurt van menigvuldige schuren vol vruchten (al zijn wij in de maand mei!) en van stallingen.

Dit werpt wel een zonderling licht op het vissersbedrijf van Blankenberghe in de eerste helft van de 18e eeuw. Wij menen namelijk te mogen concluderen dat de zeevisserij geen full-time bezigheid was voor de inwoners en dat derhalve de bevolking uit kortzitters bestond, die naast hun bedrijvigheid op zee, ook nog aan landbouw en veeteelt deden. Misschien kan men uit het verlies van pakhuizen eveneens besluiten dat er één of andere aktieve handel bestond vanuit of naar Blankenberghe, maar zekerheid biedt de tekst niet: pakhuizen, als term te vaag, kan eveneens op de visserij betrekking hebben.

Kijken wij naar het gevolg gegeven aan het Blankenbergse rekest door de gevolmachtigde minister uit naam van de keizer, zoals het verder volgt (2), dan valt het op dat vrijdom van taxatie wordt verleend op die huisdieren, welke noodzakelijk zijn voor het bedrijf en voor de nooddrift

---

(2) Bladz. 52.

van het huisgezin. Van vistuig en van pakhuizen verder geen spraak. Ook dit versterkt ons in de overtuiging dat Blankenberge niet uitsluitend een visserstad was in 1719.

Merkwaardig is ook nog het feit dat de brand van 1719 geen ernstige terugslag schijnt te hebben op de demografische evolutie van de stad. Nemen wij de globale cijfers van de geboorten over de vijf jaren, die 1719 voorafgaan en over de vijf daaropvolgende jaren, dan zien die eruit als volgt :

1714 : 72	1720 : 44
1715 : 54	1721 : 60
1716 : 62	1722 : 57
1717 : 53	1723 : 62
1718 : 49	1724 : 64
<u>1719 : 65</u>	

Het gemiddelde der geboorten voor de 11 betrokken jaren bedraagt dus $642 : 11 = 58$. Topwaarde, omdat zij tweemaal voorkomt, is 62, terwijl de mediaan 60 bedraagt. Dus ligt het geboortecijfer voor 1719 boven het gemiddelde, de topwaarde en vooral de mediaan, die in 1721 voorkomt. Trouwens, de geboortecijfers voor de maanden augustus en oktober 1719, respectieffelijk 10 en 9 behoren tot de hoogst bereikte waarden voor het eerste kwart van de achttiende eeuw.

Nochtans is uitwijking ingevolge de brand niet helemaal uitgesloten. Immers, het jaar 1720 vertoont een gevoelige daling in de geboortecurve en brengt veruit de laagste waarde voor de 11 jaar, die wij nagingen. Verder blijkt ook dat juni 1719, de maand na de brand, slechts één conceptie kent, waaruit een tweeling werd geboren. Alleen 1722 daalt nog even onder de mediaan, die het jaar daarop bereikt werd. Van 1723 af zullen de geboortecijfers voor Blankenberge geleidelijk stijgen, zoals in de lijn der verwachtingen ligt voor de verdere achttiende eeuw. M.a.w. het zou best kunnen dat een kortstondige uitwijking plaatsgreep, de tijd dat men de bescheiden woningen der vissers heroptrok. Maar de autochtone bevolking zocht de oude haardstede weer op, want ook in de parochie-registers vonden wij geen spoor terug van inwijking uit de naburige parochies omstreeks het rampjaar (3).

Keren wij terug naar ons smeekschrift, dan merken wij dat er nergens sprake is dat iemand slachtoffer gevallen is bij de brand. De parochieregisters maken ook geen gewag van dergelijke overlijdens. Nochtans komen 15 sterfgevallen voor tijdens de maand mei 1719, waaronder 9 van kinderen beneden het jaar. Maar in de loop van de maand september sterven eveneens 15 inwoners en in oktober zelfs 16. Deze hoge overlijdenscijfers moeten gesitueerd worden binnen een driejarige crisis, die volgde op het jaar 1717, jaar waarin in totaal 37 Blankenbergenaars stierven. In 1718 tellen wij immers 106 overlijdens, hoofdzakelijk gegroepeerd in de maan-

(3) Voor de studie van de concepties en van de geboorten in bewuste jaren moeten wij verwijzen naar ons doctoraal proefschrift over de historische demografie van Blankenberge in voorbereiding.

den augustus, september en oktober, nl. 14, 24 en 13. In 1719 herneemt de hoge sterfte precies in mei en het jaartotaal vertoont 93 doden. Eindelijk ebt de crisis weg in de loop van 1720, met nochtans nog 81 overlijdens voor het hele jaar. De totalen van de jaren 1718, 1719 en 1720 liggen inderdaad beduidend hoger dan de middelste waarde over de reeds genoemde 11 jaar (1714-1725), nl. 52 en eveneens boven het gemiddelde van 60 per jaar (4). Wij mogen dus besluiten dat de invloed van de grote brand op de demografische evolutie van de stad slechts van bijkomende en voorbijgaande aard is geweest.

Dit brengt ons trouwens tot wat wij de gewiekste argumentatie van de magistraat van de stad zouden willen noemen. Men spreekt in het rekest immers van « diversche inghesetenen door de groote aermoede ende miserie vetrocken », wat op zijn minst een lichte overdrijving moet geweest zijn (5), maar erger is het waar Zeeland gesuggereerd wordt als waarschijnlijk plaats van uitwijking. Gelukkig maar staat er « waerschijnlijk naer Zeelandt », wat zoveel kan betekenen als : in de grond weten wij er helemaal niets van af. Maar in dit geval is er opzet mee gemoeid. Hier mogen wij niet uit het oog verliezen dat sedert een drietal jaren en wél sinds november 1715 de grens tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden ergens tussen Blankenberge en Heist liep (6). Blankenberge was dus grensstad geworden. Nu moet het wel pijnlijk geklonken hebben in de oren van de leden van de Raad van State dat juist de vissers van de grensstad en wél die waarlangs de verse zeevis in het land kwam, overgelopen waren of dreigden over te lopen naar de vijand of laten wij in dit geval liever zeggen de concurrent.

Dit zal de Raad van State aangezet hebben tot bekwame spoed. Immers, tien dagen na de brand reeds, en eventueel pas enkele dagen na het ontvangen van het ongedateerde smeekschrift, maken zij de leden van de Staten van Vlaanderen, met het rekest bekend, opdat zij zouden nagaan in hoeverre gevolg diende gegeven aan het verzoek om « vrijdom van... rechten ». De apostille van de Raad van State luidt immers : « Avis des Ecclesiastiques et membres de la province de Flandre. Fait à Bruxelles le 15 mai 1719 » (7).

Het oordeel van de Raad van Vlaanderen moet nogal gelijklopend geweest zijn met de opinie van de magistraat van Blankenberge, al is zijn verslag niet bewaard gebleven. Wij kunnen het enkel aflezen uit het oktrooi verleend uit naam van de vorst, na raadpleging van al de betrokken instanties. Hoelang de verschillende diensten nodig hadden om tot een voorstel te komen, zoals het voorgelegd werd aan de gevolmachtigde minister, konden wij niet achterhalen. Wél beschikken wij

---

(4) Voor de cijfers van overlijdens, zie vorige noot.

(5) Minder overdreven alleszins dan het relaas over de brand van Blankenberge in september 1576, werk van de Watergeuzen. Hierover wordt van officiële zijde aan de vorst kond gedaan dat 500 huizen in as werden gelegd en dat er slechts 4 overeind bleven ! Cfr. *Correspondance du Cardinal de Granvelle*, C.R.H. in-4°, VI, blz. 131.

(6) H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, Bruxelles, 1920, blz. 128.

(7) Over de tussenkomst van de Provinciale Staten in dergelijke kwesties, zie M. BAELDE, *op. cit.*, blz. 90-91.

over de uiteindelijke remissiebrief aan de stad Blankenberghe verleend een kleine zes maand na de ramp. Wij laten die tekst hier volgen :

L'Empereur et Roy,

Sa Majesté Impériale et Catholique ayant eu rapport du contenu en cette requête et de l'avis y rendu par les Ecclésiastiques et membres de la province de Flandre, et le tout considéré a, par avis du Conseil d'Etat ouis sur ce les Conseillers directeurs provisionels des Domaines et Finances et à la délibération de son Ministre Plénipotentiaire de ce pays quitté et remis, quitte et remet par cette aux supplians la somme de deux mille sept cent vingt neuf livres dix sept sols onze deniers du prix de quarante gros monnoye de Flandre la livre, qu'ils redoivent encore pour tout payement de leur quote part dans le subside tant ordinaire qu'extraordinaire qui ont esté accordé jusques et compris l'Extraordinaire du mois de may dix sept cent dix neuf, la ditte somme a esté repartie en entier au proffit de ceux qui ont esté brulés et endommagés. Sa ditte Majesté quitte et remet en outre au supplians la moitié de toute la quote de laditte ville dans ses subssides ordinaires et extaordinaires que luy seront accordez devant le temps de douze années consécutives, à commencer du subside ordinaire qui a pris cours au premier du mois de novembre 1719, l'autre moitié de la quote de laditte ville dans les subsides demeurant à charge des maisons qui n'ont point esté brulées et des inhabitans d'icelles, bien entendu que la moitié de laditte quote demeurera au proffit des maisons qui auront esté relevées et rebaties dans l'enceinte de la ditte ville et de ses inhabitans et celà privativement à ceux qui habitent les maisons qui n'ont point esté endommagés par ledit embrasement et pour animer d'autant plus les propriétaires et habitans de laditte ville de resbatir les maisons brulées Sa Majesté accorde exemption des droits de la province aux maisons qui seront rebaties en la place de celles qui ont été brulées et aux inhabitans d'icelle pour le terme de six années consécutives. A quel effet et pour eviter toutes les fraudes Sa Majesté ordonne que la consommation des inhabitans des susdittes nouvelles maisons, sera taxée à proportion de ce qui sera nécessaire pour la subsistance de chaque ménage et chacun des chefs des dits familles sera obligé de donner une déclaration du nombre des bestiaux dont il a besoin pour son service et de la quantité des espèces sujettes aux droits de la province qui luy seront nécessaires pour sa subsistance et celle de sa famille, à charge cependant qu'avant d'en jouir de faire serment en mains du magistrat de laditte ville de Blankenberghe que leur déclaration est véritable et qu'ils ne se serviront de cette exemption des droits que pour leur propre consommation et celle de leur famille sans en faire part ny en pouvoir favoriser directement ny indirectement aucunes maisons qui n'ont point esté brulées ou ceux qui les habitent ou autres tierces personnes, sous quelque prétexte, couleur ou raison que se puisse estre, à peine de faux et d'estre privé ipso facto de toute franchise ou exemption qui leur est octroyé par ces présentes, par rapport aux maisons qui auront esté rebaties et à l'habitation d'inceux qui les occupent. Ordonnant Sadtte Majesté à tous ceux qu'il appartiendra de se régler et conformer selon ce fait.

A Bruxelles le vyngt deuxième de novembre dix sept cent et dix neuf, étoit signé Le Marquis de Prié, et plus bas : Par le Roy. Plus bas étoit Acte de rémission pour ceux de Blanckenberghe.

Indien wij het hele geval resumeren, dan stellen wij een gevoelige kwijtschelding vast van 2.729 lb. 17 s. en 11 d.gr. achterstallen in de subsidies en in de beden. Deze som komt volledig ten goede aan de geteisterden. Niet minder belangrijk is de kwijtschelding, voor diegenen welke uitgebrand zijn en bereid gevonden worden om een nieuwe woonst te bouwen van de helft in de subsidies en beden voor de eerstvolgende twaalf jaren. Ook deze kwijtschelding geldt enkel voor de slachtoffers van de brand. Het ware voorbarig uit de kwijtschelding van de helft van bepaalde sommen te besluiten dat ongeveer de helft van de Blankenbergse huizen in de vlammen opging. Dergelijk besluit zou het cijfer van de behuizing op 266 brengen. Daarmee echter rekening gehouden, zouden wij voor een totale bevolking die ca. 1500 moet geschat worden, de bevolking van ieder huis op 5,6 inwoners moeten ramen. Dit zou meteen betekenen dat in hetzelfde huis meer dan één huisgezin verblijft en wellicht drie generaties samen leven (8).

Eindelijk worden steeds ten voordele van de slachtoffers vrijdommen toegestaan van provinciale rechten voor een periode van zes opeenvolgende jaren. Dit slaat dan hoofdzakelijk op de consumptiegoederen en op het vee. Het vertegenwoordigt voor het éne jaar 1721 de som van 319 guldens, 7 stuivers en 6 deniers (9).

Deze sociaal-ingrijpende maatregelen zijn er wellicht de oorzaak van dat de inheemse bevolking trouw bleef aan de geboortegrond. Trouwens, niet alleen op staatstussenkomst kon door de Blankenbergenaars gerekend worden, ook de geestelijkheid deed het uiterste om de nood van de stad te lenigen. Over heel het bisdom Brugge liet de bisschop Mgr van Susteren kollekties houden. De opbrengst ervan kwam ten goede aan de noodlijdende slachtoffers van de brand (10).

De betrekkelijk schaarse gegevens die bewaard gebleven zijn omtrent de brand, hebben wij te danken aan de administratie. De ontvangers van de provinciale middelen en van de domeinen hadden op een bepaald ogenblik een bewijsstuk nodig, om de niet-ontvangen posten in hun rekening te verantwoorden. Bij die gelegenheid werd 12 jaar na datum aan de stad Blankenberge een dokument gevraagd, die de hele kwestie van de brandramp

---

(8) Bevolkingscijfers van Blankenberge zijn uiterst schaars voorhanden. Het vroegste cijfer dat wij aantreffen is de globale som van 158 haarden in 1469. In 1764 verklaart de pastoor dat « circa mille habet haec parochia communicantes ». Dit ronde maar o.i. approximatief juist cijfer, zou, uit vergelijking met andere cijfers bewaard voor latere jaren, een totale bevolking betekenen van ca. 1700 inwoners. Voor deze cijfers, cfr. R.A. BRUGGE, *Nieuw Kerkarchief*, nrs. 400 en 440. Voor de omrekeningen verwijzen wij, ten overvloede, naar onze doctorale dissertatie in voorbereiding. Over de samenstelling van huisgezinnen, raadplege men het basisartikel van P. LASLETT, *Size and Structure of the Household in England Over Three Centuries in « Population Studies », XXIII (1969), pp. 199-223.*

(9) Blz. 55.

(10) G.F. TANGHE, *Het verzet der visschers en zeebaders of de beschrijving van Blankenberge*, blz. 34-35. De schrijver put hier zijn gegevens uit de Acta Capituli van het bisdom. Daar werd 4 mei 1719 als datum van de ramp opgetekend. Langs Tanghe om drong die datum door in al de latere monografieën over Blankenberge, die het afschreven uit L. LEGOUGEUX, *Blankenberghe. Histoire et Souvenirs*. Blankenberghe, 1905, trouwens de meest degelijke studie van alle.

uit de doeken zou doen. Dat blijkt uit het laatste stuk uit ons dossier, dat afgeleverd werd onder het zegel van zaken van de stad en als volgt luidt :

Burgemeesters en Schepenen der Stede ende Port van Blanckenberghe verclaeren ingevolghen van voorenstaende acte van remissie bij de Majesteyt verleent, te hebben ghejouisseert van de somme drie hondert neghentien gulden seven stuyvers en ses deniers over d'helft van onse quote in den uytscendt van vyfthien duijscnt rations daeghs voor den jaere ingegaen prima novembre 1721 ende eijndende lasten octobre 1722.

In teeken der waerheijt hebben wij Burgemeester en Schepenen voornoemt op dese ghedaen drucken den ordinairen contrezeghel van saecken deser stede mitsgaeders teeken door onsen greffier desen 28 februarij 1731.

(Onderaan links het tegenzegel van zaken van Blankenberge op houwel ; rechts de handtekening :) Jos. J. vanden Broucke.

Wij kwamen echter nog een latere verwijzing tegen naar de brand, 29 jaar na het gebeuren en wél in een staat van goederen, anno 1747, waar wij lezen : « naer den fataelen brand voorgevallen den 5en meye 1719 » (12).

Zolang had de ramp nagewerkt in het geheugen van lokale bevolking.

---

(11) R.A. BRUGGE, *Bundels van het Brugse Vrije*, nr. 7509.

(12) R.A. BRUGGE, *Blankenberge, oud archief*, nr. 807, f° 21 v°.